

«Leturia-ren Egunkari Ezkutua»

Aspaldi ontan erabilli izan ditut esku tartean bi euskal liburu, arras diferenteak. Bata bestearen aurkakoak direla ere esango nuke. Dastatzailleari ao-gozo guziz ezberdiña uzten diotenak bai beintzat.

Bata da "*Kattalinen Gogoetak*", Baionan 1955 gn. urtean Narbaitz jaunak ager-arazia. Liburu zoragarri onen edizio berezi bat gipuzkeraz egiten ari naiz, eta ala urbildik ezagutu al izan dut. Ifñon ez bezala adirazten da liburu ontan familiako bizitzaren ederra, kristau fedez argitua ta gidatua denean. Bestea, salatuko al dut? Txillardegiren "*Leturia-ren Egunkari ezkutua*". Lengoan baje bat egin bear izan nuen. Ba-nekian alde zurretik estazio batean itxaron-aldi luzea izango nuela, eta nolabait denpora pasatzeagatik liburu ori zorroan sartu eta abiatu nintzan. Bai gogoz irentsi ta zurrupatu ere! Arriturik gelditu nintzan oso! Arrazoi du Mitxelena jaunak, itzaurrean dionaz, alegia: "eztugula sekula Leturia-reña bezalako ibillaldirik egin gogo-bideetan barrena". Analisi psikologikoan batez ere barne-barnera daki zulatzen eta gogo-arazoak eta kezkek tajuz adierazten. Ba-degu bistan idazle garai bat, euskal alorra agitz joritu dezakena.

* * *

Leturia gaixoak egunkari bat idatzi oi du eta bertan utzi digu tinkatua bere bizitzaren ritmua. Egunkari ortan azaltzen zaizkigu bere ustekizunak, kezkek, ametsak, etsipenak. Goizaldean zoramenez ta ametsez beterikako bizia, arratsean zorigaiztoan ta ondamendian bukatzeko. Existenzialisten eskolak moda ori jarri digu: giza-bizitzaren tajugabea azaltzea. Ez munduari ta ez gizonari ez omen zaio nondik-norakorik ikusten. Aurretik lillura gezurtia ta engañagarria, eta gero, lilluratik esnatutakoan, egia gordin eta ikaragarriakin topo egin bearra, eta ortik etsipena. Munduak egozten gaitu lur zabalera, zertarako ta zergatik eztagigula. Lilluraren bidez begiak itxi egiten

dizkigu, eta ala, zozo batzuk bezala eta itsu itsuan, ark nai duen to-
kira eramaten gaitu, Zertarako, ordea? Goiz edo berandu, lilluraren
argi-txakurra itzal dedinean, etsipenean jausteko.

Jaio dan guztiak il-bearra duela ba-daki. Jaio, eriotzaren leze-
zuloan erortzeko! Giza-gogoak bizia amets, mugarik eta bazterrik
ezluzen bizia nai. Betiere, beti irautea, bukaera gabeko bizia irrikitu
gizonak, eta illobiko zolora sartu bear! Au patu zorigaiztokoa! Bes-
taldetik, ulermenak bear ainbat argi ez ematen. Bizitzaren eroa,
tajugabea, monstrokeria...

Ba ote du tesis garbirik eleberri onek? Ez nuke esango. Leturia
ori erdi-ero bezala azaltzen zaigu. Inoiz ispillura begiratzen du eta
arriturik gelditzen da bere begiak ikustean: ero baten begiak, alegia.
Eta zerbait burutik egina dagoela bistan da. Eta orrelako baten esa-
nak eta gogoetak aintzat artu al ditezke? Leturia onek franko gauza
jartzen ditu bere egunkari ortan, gaur au ta biar ura, ari jakin ba-
tekin josirik ezatozenak. Baiña tesis ideologiko agiri bat ez baldin
badu eleberri onek, impresio bat bai uzten duela, ao-goza berezi bat,
ta ondo garratza, samiña, mingotxa. Alako illuna, edo erantzunik
eztun galdera bat gelditzen da aidean zintzilika... Bizitza ez ote dan
xede gabeko zerbait, engañu bat, burla bat... Biotzean azkengabeko
yoranak, iraungi eziñezko egarriak, betiereko bizi-naia, eta gero...
utsa, frakasua... ta eriotza. Illuna, pesimismu beltza dario Leturia
gaixoaren historiari.

Jakiña, liburu oni, txanpon bati bezala, bi aurpegi aurki dakiozke.
Bata illuna, bestea arraia. Izan ere, existzialista ateoek zergatik
jotzen dute giza-bizitza tajugabekotzat? Bizitza ori bear diren begie-
kin ikusten eztaitelako. Bizi onetatik lekora beste bizi bat siñesten
ezdutelako. Leturiak duen itzali eziñezko egarri ori, absolutuaren
bear ori, ez al da probarik ederrena eriotzaz bestaldekoak ba-direla
egiztatzeko? Alde ontatik begiratuta, Apologetikarik ederrena liteke
liburu au.

* * *

Baiña konta dezagun onezkero eleberriaren egitura edo *trama*.
Aurrenik, bizitzaren Udarena: Leturia neska batekin zorutzen da.
Berberak aitortzen duanez, Jainko biurtu zun neska ori. Onengan
asetu nai luke bere zorion-ametsa. Nola edo zergatik maitemindu
zan? Galdekizun alferra, zeren amodioa itsua eta zoroa baita. Ezkon-
tzen dira, bada, eta zoraldiak iraun zuen bitartean (au da Udako
garaia) etzun tutik idatzi bere egunkarian. Baiña orra aguro Udaz-
kena; emakume ark (eta ez beste edozeinek ere) eztu bere zorion-
egarria asetzen ahal. Orain konturatzen da hipnotizatuta bezala joan
zala ezkontzara, beraz autatze okerra egin zuela. Gizonak buru otzaz

eta ez sentipen itsuaz jokatu bear duela ta, Paris-era abiatzen da, emaztea bere kasa utzirik. Eta orra Negua sartu: lenbiziko autatzea okerra izan bada (biotz itsuaz egindakoa), askoz okerragoa bigarre-na, iduriz buru soillaz egin dana. Izan ere Paris-era joate orrekin emazte gaixoa atsekabez il-arazi besterik eztu egin, eta ahaide ta ingurukoen gorrotoa burugaiñera datorchio il-arazleari. Azkenik, amil-degi baten arruan arkitzen dute illik Leturia doakabea...

Akabera ori dute aren kezka, yoran eta amets guztiak. Eta bitar-tean mundua len bezala irriz, lilluragarri... Atzetik etorri ditezenak ez tute Leturia-gandik ezertxo ere ikasiko. Berdin-berdin lillura eta engaño berean eroriko. Ala izan da munduaren asieratik eta ala izango arik eta mundua bukatu arte...

Gizona, landare-gisa dago munduan jarria. Gizonak eztu ezer autatzen, bera izan oi da autatua. Lurra, ta giroa, ta otz-bero egokia ematen zaizkio, eta esparru orren barruan erroak egin eta bizi bear. Autatu nai izan ezkeru, bere errukarria...!

* * *

Leturiak maiz aitortzen du bere zorion-egarria, Jainko-egarria dela, absolutuaz baizik eztela asetzen, infinitua duela amets. Baiña bestenez Jainko ori etzaigu argiro agiri. Ulermenak ain du indar gutxi! Ezin diteke ezer ziurpetu. Egiak eta Logikak eztu gugan agintzen... Indian jaiotzen bazera, budista izan bear; Arabian, berriz, mahomatarra, eta Irlandan katoliko nai-ta-naiez. Nun ta noiz, or da kontu guztia. (Alde bat dago, ordea, Leturiak ikusten ez tuenena. Budis-mua Indiako landarea dela edonork daki; Islamismua, Arabiakoa dela ere bai. Baiña Irlandak jatorriz eztu deus ikustekorik kristautasun edo katolikotasunakin. Kondaira zerbait agurtu duenak bada ki kristau azia nongotarra dan jatorriz, eta nola, lur-barruti eta giro guztiak urratuaz, mundu zabalera ixuri zan. Gide, Unamuno ta olakoak aipatzen dituan Leturia orrek ez tuki nonbait Bergson-ek idatzitako ura: kristautasuna dela "*la religion de la cité ouverte*". Eta eztu irakurri arraza ta errialde guztietako gizonek oraintxe ber-ton esaten digutena, eta "*Il Mondo attende la Chiesa*" deritzan liburu ortan ikus lezakena.)

Leturia-ren egunkaria irakurri bitartean maiz etorri zait gogora nere Aita San Prantziskoren eriotza. Onek kantuz artu baitzuan eriotza. Edo Santa Klara-rena. Orra onen azken itzak: "*Eskerrak, Jauna, egin ninduzulako*". Bistan dago auen begitan giza-bizitza etzela ain hitsa eta tajugabea. Len aipatutako Kattalin orrentzat ere ez noski. Zergatik alde ori? Maitasun-gosea eta zorion-egarria non kokatu ba-zutelako ez ote?

Benetan arrigarri ta tamalgarri da gure aro onek duen lera eta jokera ulermenaren indarra zapaltzeko eta gutxiesteko: Argiaren bil-dur dela esango nuke. De Lubac jaunak liburu berri batean dionez, Jainkoa ba-dela probatzeko argumentuak indarra izan ba-dute orain len bezalaxe. Gertatzen dena da gaurko munduak Jainkoaren gustoa edo zaletasuna galdu egin duela, eta ala, gaurko kultura gizadiaren errege bidetik kanpo dabilkigula... Errege-bide ortara berriz itzul dedinean, len bezala gotor eta tente agertuko zaizkio betiko argu-mentu oiek. A. Oromí ere bere azken lan batean orobatsu mintzo da, alegia, Jainkoa traba bat zaigu, zoztor bat, eta orregatik eztago guretzat Jainkoaren existencia proba lezaken argumenturik. (Ikus OROMÍ, *Diálogos de las agonías intelectuales.*)

Freud-ek irakasten zuan atzo sexual-irritsa galarazita eukitzetik eztakit nik zer eta nolako gaitz, kalte ta ondore txarrak eldu litez-kean. Gaur, bere dizipulu dan Frankl jaunak besterik dio, alegia: gure egunotan ain sarri gertatzen diran neurosisko eritasun oiek, irutatik bat beintzat, gizonak Jainkoaganako ta beste mundurako duen joera ta yorana itoztetik eldu dirala... Eta gure kideko erru-karriak Agnostizismuaz bazka ditezen artean, ezta batere arritzeko Leturia bezalako eroak ugaritzen badira. Nai ezta ere, Kristoren era-sia datorkit gogora: *Ex fructibus eorum cognosceitis eos...*

Prantziskotarren eskola filosofiakoak, San Agustiniñen oifiatzei ja-rraituaz, beti irakatsi du amodioa dela gizonaren doairik aundiena, ezagutze utsa baiño bikaiñagoa. Baiña orrek eztu zer-ikusirik gure aroko Agnostizismuarekin. Eta gaiñera, bego zein bere tokian: argi egiteko adimena, maitatzeko naimena. Beste erlijioetan sentimendu erlijiosoa bere kasa ibilli izan bada adimenaren argia gidaritzat artu gabe, kristau erlijioan ezta ala. Eta ain zuzen ortan datza kristau erlijioaren sendotasun gotorra: adimenaren eta sentipenaren artean alkartasun autsi-ezifia lortu dela. Sentipen erlijiosoa eztoa itsuan, baizikan adimenaren argia gidari duela. Autsi ezifizeko alkartasun orrek ematen dio bere ermotasuna, eta batasun ori desegitea eztagu bein ere onartuko.

* * *

Existenzialistek kezka, urduritasuna ta ezin-egona goraiipatzen digute, aurrerapenaren eragille bezala. Ortan ez nuke esango arrazoi piska bat ezdutenik. Idiaren pake zozoak aurrerapen gutxi. Baiña ontan ere norberaren izakerak eta azierak asko esan nai du. Gizon batzuen barneko paisajea bare-bare agiri zaigu, eta alere gora-bidean diranik ezin esan diteke. Bestelakoak ere izaten dira: arras naasiak, eta barneko eztenak obeak izateko franko mesede egiten dienak, as-

kotan berek uste ez arren. Eta Mistika alorrean garbi ikusten danez, illunaldiak, atsekabezko garaiak, barne-oiñaze-orduak dira beti eragikorrenak. Lozorroan datzanak krisis bat bear, akuillu bat, esnatzeko eta aurrera abiatzeko. Kristok berak ez al zigun gurutzea utzi, gora-bide bezala?

* * *

Ezkontzen ez geranok ez gera nor ezkonduen zorionaz ala zori-xarraz ezer esateko. Baiña ontan ere Leturia gaixoaren historia ez tute uste gauzen egiari dagokionik, geienetan edo maizenik gertatzen danari bagagozkio. Naiko urbildik ezagutzen ditugu ezkondu asko, bata bestearen amodioan irme irauten dutenak, eta gora-bidean bata bestearen laguntzaz baliatzen diranak. Bearbada, lendabiziko hipnosis ura suntsitu zan aspaldi, baiña aren lekuan beste zerbait sartu oi da, bi animen arteko adiskidetasun sendoa, bi bizitzen al-kartasuna, sukalde bat sortu eta seme-alaben azitze-lanak bion artean osatzeko. Eta nork eztu ikusten hipnosis ori berori ez tala xede gabe? Laguntzaille aundi bat dala izadiaren eskuetan bere xedeak guri egin-arazteko? Nik esango nuke gaiñera, ezkontzan gertatzen dan ori, gutxi gorabera beste edozein bizibide eta giza-lanetan ere gertatzen dela. Ez al da gizonaren lege jakin bat urrutiko gauzak lilluraren bidez ikustea? *Urrutiko intxaurrak amabi, bertara joan eta bi*. Hip-nosisa utseratu dediñean, biziari nondik eldu eztakianaren errukarria! Eta ain zuzen, ori etzuen jakin gure Leturiak.

Baiña zorionez geienek jakiten dute orrenbeste. Orregatik diot Leturiak adierazten digun giza-bizitzaren beltza eztagokiola gauzen egiari. Ori bai, egia da gizonak ba-duela akabera gabeko bizi-naia, eta iltzea zor duela: orrek zerbait illuntzen gogoeta piska bat egiten duenaren bizitza; baiña baita ere ba-dakigu gure egarri ori asea izango dela eriotzaz bestaldean. Eta ala ezpaltiz, nola eta zergatik dakargu egarri ori? Piztiak ez tute olakorik. Aiek bizi diranik ere ez-takite. Txakurrak ondo jan eta lo egin ondoren, eztu kezkarik. Gizona, ordea, ezta gisa orretara tajutua.

Gosea ez al da agiri bat, janariak nunbait ba-direla jakiteko? Ta gure biotzaren bizi-nai ezin ase orrek ez ote du ezer adieraziko? *Desiderium naturae non potest esse frustra*, zioten aspaldiko filosofoek.

Labur, ba-dakigu Negu orren ostean ba-dela Udalen berria, bein ere zimeltzerik eta igartzzerik izango ez tuen Udalena.

* * *

Eta zorionak berriz ere Txillardegi jaunari, euskal literaturan egin digun sarrera ospetsuagatik. Ondokoak asikiñen arabera izango badira, ba-du ama euskerak zergatik poztu.

L. VILLASANTE, O. F. M.